

## بهشی سبیه م

## سوننهت وهك سه رچاوهی دووه می ته شریح

میسری و ((بردن)) له کتیبی (السلطة فی الاسلام) ی  
 (عبدالجواد یاسین) و به پال (بردن)  
 سه قه تکردن و پاش سه قه تکردن  
 قسه کردن له سه ر بابه ته کان

میسری ده نیشیتته سه ر (عبدالجواد یاسین) و به ئاره زوی خوی له  
 کتیبه که ی (السلطة فی الإسلام، العقل الفقهي السلفي بين النص والتأريخ)  
 زانیاری و سه رچاوه ((ده بات)) و له کۆی بیست لاپه ره (لاپه ره ۸۶ تا ۱۰۵) ی  
 کتیبه که ی میسری ته نها شهش جار ناوی ئه و کتیبه ده نو سیته. به لام  
 کاره که ی میسری به ((بردن)) ناوه ستیت چونکه میسری وه کو  
 سه رچاوه کانی تر که بهر شالاوی ((بردن)) ی که وتوون له باسه کانی ئه و  
 کتیبه تیئاگات بویه باسه کان تیکه لوپیکه ل ده کات و زانیاری به هه له نه قل  
 ده کات، له بهر ئه وهش که کاره که ی بریتییه له ((بردن)) و شوینی هه لگرتن  
 ده بینین چه ند باسیک ده هیئته پیشه وه که له کتیبه که ی یاسیندا شوینی  
 خویانه به لام له کتیبه که ی ئه ودا له شوینی نه گونجاودا خویان قوت  
 کردۆته وه.

<sup>1</sup> نه مه بهشی سه ره کی ((بردنه کانه)) ده نا پیش ئه وه (ل ۷۹ - ۸) هه مان کاری له گه ل  
 کتیبه که ی یاسیندا کرد وه.

میسری ئاگای له‌وه نییه که (یاسین) سوننه‌ت به‌شئوه‌یه‌کی جیاواز وه‌رده‌گریت. یاسین سوننه‌تی پی‌قبووله به‌لام په‌تی ئه‌وه ده‌کاته‌وه سه‌رجه‌می ئه‌وه فرمودانه‌ی له‌به‌رده‌ستدا هه‌ن سوننه‌ت بن. مه‌به‌ستیشی له‌فه‌رمووده‌ی دانراو (موضوع) و لاواز (ضعیف) نییه که که‌س ئه‌مانه به‌به‌شیک له‌سوننه‌ت نازانیت، به‌لکو ئه‌وه گومان ده‌خاته فرموده‌ی زۆری دوو سه‌حیحی (بوخاری) و (موسلم) چونکه به‌پیی ئه‌وه، واته (یاسین)، سوننه‌ت ته‌نها ئه‌وه وتارو کردارانه‌ی پی‌غه‌مبه‌رن که به‌شئوه‌ی (التواتر المستفیض)<sup>2</sup> که‌یشتوونه‌ته ده‌ستمان (یاسین، ل ۲۴۵-۲۴۶).

میسری چۆته سه‌رخوانی خه‌لکی تر بیئه‌وه‌ی بزانیته چی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی خاوه‌دا ده‌خوریت و بیئه‌وه‌ی سوپاسی خانه‌خویکه‌ی بکات. پی‌ویسته په‌خه‌ له‌وه په‌فتاره‌ی میسری بگریته، ئه‌مما موناقه‌شه‌ی بیروبوچوونه‌کانی.. ئه‌وه له‌میسرییه‌وه دووره‌و پی‌ویسته میسری بخزیته ئه‌ولاوه‌وه موناقه‌شه‌ی بیروبوچوون له‌گه‌ل یاسیندا بگریته.

<sup>2</sup> یاسین لی‌ره‌دا هه‌له‌ی کردوه کاتییک ناوی ((التواتر المستفیض)) ده‌بات چونکه فرموده‌ی موته‌واتر جیاپیه له‌ ((موسسه‌فیض))، فرموده‌ی موته‌واتر ئه‌وه‌یه ژماره‌یه‌ک هه‌ینده زۆر ده‌یگێرته‌وه که ناکریت هه‌موویان له‌سه‌ر درۆکردن ریککه‌وتبن، ئه‌مه‌ش له‌هه‌موو ((چینه‌کانی)) سه‌نده‌که، واته ژماره‌یه‌کی زۆری سه‌حابیه‌کان گێراویانه‌ته‌وه، ژماره‌یه‌کی زۆری تابعیه‌کانیش له‌وه سه‌حابیه‌یه‌ گێراویانه‌ته‌وه.. تا ده‌کاته کۆتایی سه‌نده‌که، به‌لام فرموده‌ی موسسه‌فیض هاوواتای فرموده‌ی (مه‌شه‌ور) به‌یان نزیکه‌ لپی ئه‌ویش که جوړیکه له‌ فرموده‌ی ئاحاد و له‌هر ((چینه‌یک)) سی‌که‌س به‌ره‌وژوور گێراویانه‌وه به‌لام ناگاته موته‌واتر. پروانه: التهانوی، قواعد فی علوم الحدیث، ل ۳۲، د. محمود الطحان، تیسیر مصطلح الحدیث، ل ۲۳.

## سوننه ت

### ناریکییه کی (یاسین)

یاسین هه ندیک بابه تی خستۆته پوو که جیگه ی په خنه ن، به لام شتیسی هه یه شایه نی ئه وه به ت پشتگیری لی بگریت وه ک کاری خۆسه پینه ری پیوانه (القیاس) به سه ر شه رعداو مه سه له ی ته سکرده وه ی بازنه ی پیگه پیدراو (المباح) که دواتر ده چمه وه سه ری.

مه رجی یاسین بۆ سوننه ت وه ک وتم ئه وه یه به شیوه ی (ته واتور) به ده ستمان گه یشتبیت بۆیه لای ئه وه موو فه رموده کانی (ئاحاد)<sup>۳</sup> قودسییه تیان نییه و ده کریت په خنه یان لی بگریت ته نانه ت ئه گه ره له دوو سه حیجی (بوخاری) و (موسلم) یشدا هاتبن هه رچه نده زانراوه که ئوممه تی ئیسلامی سه حیجی بوخاری به پاستترین کتیب پاش قورئان زانیوه، دوا ی ئه ویش سه حیجی موسلم.<sup>۴</sup>

یاسین ده یه ویت هه موو ئه و فه رمودانه بخزینه ژیر لی کۆلینه وه وه، نه ک ته نها له پووی ئیسناده وه به لکو له وه گرنگتر له پووی ناوه رۆکه وه (مه تن) و ده لیت زانایان ته نها له که میک له ناوه رۆکی فه رموده کانیان کۆلیوه ته وه، ئه ویش به شه رمه وه، ده نا چه ندین فه رموده هه ن له گه ل عه قل یان له گه ل پووداوه میژووییه کاندانا گونجین. ناوبراو چه ند فه رموده یه ک له م باره یه وه

<sup>3</sup> له به شی پییشوودا و تبوومان فه رموده ی ئاحاد ئه وه یه له چینه کانی سه نده که که سانیک گپراپیتیان ه وه ژماره یان ناگاته ژماره ی (ته واتور)، پروانه سه ره وه بۆ فه رموده ی موته واتر.

<sup>4</sup> ئه وه به شیوه یه کی گشتی ئه گینا گومان له وه دا نییه که غه بری ئه هلی سوننه ت ئه وه یان قبوول نییه .

ده‌هینیت‌ه‌وه، له به‌شیک‌ی ئه‌و فه‌رموودانه‌ش هۆکاری سیاسی ده‌ست‌نیشان ده‌کات که سه‌رچاوه‌ی هه‌لبه‌ستنیانه. ئه‌و به‌ته‌واوه‌تیش په‌تی فه‌رمووده‌کانی (ئاحاد) ناکاته‌وه به‌لکو کاتیك قبوولیان ده‌کات که بخریته به‌ر تیشکی قورئان و عه‌قلی کوللی (بۆ ئه‌مانه بپروانه لاپه‌ره ۲۴۷).

سه‌ره‌تا با له‌م بۆچوونه‌ی یاسین بکۆلینه‌وه.

یه‌که‌م و کوشنده‌ترین په‌خنه‌پوو له یاسین ده‌کات ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌یه:

یاسین به‌شی هه‌ره زۆری فه‌رمووده‌کان په‌ته‌ده‌کاته‌وه به به‌شیک له سوننه‌تیان نازانیت، یان با بلیین داوا ده‌کات ئه‌و فه‌رموودانه بخریته ژیر لیکۆلینه‌وه‌وه ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر به سه‌نه‌دیکی سه‌حیح‌شه‌وه هاتین، به‌لام ده‌بینین ئه‌و بۆ سه‌لماندن یان بۆ به‌هیزکردنی بۆچوونه‌کانی خۆی پشت به‌و فه‌رموودانه ده‌به‌ستیت که له خوار سه‌حیحه‌وه‌ن، ته‌نانه‌ت پووداوه میژووبیه‌کانی ناو کتێبه‌کۆنه‌کانی میژووش ده‌کاته شایه‌ت هه‌رچه‌نده ئه‌وه شتیکی زانراوه که ئه‌و گیانی وردبوونه‌وه‌و هه‌زه‌رکردنه‌ی له گێرانه‌وه‌ی فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ردا هه‌بووه له گێرانه‌وه‌ی میژوودا که‌تر بووه، یان به‌واتایه‌کی تر: کتێبه‌کانی میژوو (ته‌نانه‌ت کتێبه‌کانی سیره‌تی پیغه‌مبه‌ریش) له‌پرووی دروستی یان به‌هیزی سه‌نه‌ده‌وه ته‌سه‌هل و چاوپۆشیی زۆرتریان تیدا کراوه.

به‌م جووره به‌شیک له ئه‌نجامه‌کانی یاسین له‌ناو بازنه‌یه‌کی داخراودا ده‌سه‌ورپینه‌وه: به‌پێی یاسین سه‌نه‌دی سه‌حیحی فه‌رمووده به‌س نییه بۆ قبوولکردنی ئه‌و فه‌رمووده‌یه به‌لکو ده‌بیته فه‌رمووده‌که بخریته به‌ر تیشکی

میژوو، به لām به شیکی ئه و میژوو<sup>5</sup> ئه نجامی گێرانه وهیه که له باشترین حاله تیدا به سه نه دیکی سه حیح هاتوو (به لām به م جۆره حوکمی ئه و وهکو حوکمی ئه و فرمودانهیه که به سه نه دی سه حیح هاتوو له گه ل ئه وه شدا ده خرینه بهر تیشکی میژوو) یانیش به سه نه دیکی سه حیح نه هاتوو ئه مه ش حاله تیکی خراپتره (واته گێرانه وهیه که سه نه دی سه حیحی نییه که چی ده بیته پێوانه بۆ گێرانه وهیه که به سه نه دی سه حیح هاتوو). له هه ردوو حاله ته که شدا ئیمه گێرانه وهیه کی میژوو ده کهینه پێوانه بۆ فرموده وهیه که به سه نه دی سه حیح هاتوو له مه وه پرسیاره ره واکه خۆی ده سه پینیت: ئه ی کام شت ده بیته پێوانه بۆ ئه و گێرانه وهیه میژوویییه؟ بێگومان گێرانه وهیه کی میژوویی تر، ئه ی چی تر ده بیته پێوانه بۆ ئه میان؟ .. به م شیوهیه بازنه که به ده وری یاسین و بۆچوونه کهیدا داده خریت.

یاسین نه که ته نها له و بازنه یه دا ده خولیته وه نه که ته نها گێرانه وه ی میژوو، که چاوپوشیی تیدا کراوه، ده کاته پێوانه بۆ فرموده کان به لکو کاریکی له مه خراپتر ده کات کاتیک زانیاری له که سانیک وه ده گریت که زا کریت بینه سه رچاوه یه کی متمانه پیکرا وه ره وه (ابن عبد ربه) له (العقد الفرید)یدا یان (ئه له مه سه وودی).

ئه م که لینه گه وره یه ناچارمان ده کات په نا به رینه وه بهر ((گێرانه وه)) و بنه ماکانی که بهر له هه موو شتیک بریتین له سه نه د. به پێچه وانه ی هه موو

<sup>5</sup> مه به ست: ئه وه ی رووی داو پرایه وه چونکه به شیکی تری "میژوو" ئه و رووداوانه که فرموده پێشپینیی کردوو ره ویده ن به لām هیشتا روویان نه داوه.

گومانه‌کانی یاسینیش سه‌بارهت به سه‌نه‌ده‌کان، فه‌رمووده بېووه زانستیکی وردی ((پیاوانی فه‌رمووده)) و به‌هۆی ئه‌و زانسته‌وه پێژه‌یه‌کی گه‌وره‌ی فه‌رمووده‌کان پال‌ه‌فته کراون، ئه‌م کاره‌ش تا ئیستا به‌رده‌وامه<sup>6</sup>. ئه‌وه‌ش که ده‌توانریت باس بکریته و پێویسته باس بکریته دوو شته:

یه‌که‌م: له‌به‌ر ئه‌وه‌ی فه‌رمووده‌کانی ئاحاد (ظني الثبوت)ن، یان وه‌ك وردتر ده‌وتریت (تفید الظن الراجح بصفة نسبتها الى النبي)، واته له‌پرووی گێپراوه‌یان له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه له‌سه‌دا سه‌د ئه‌کید نییه به‌لگو ئه‌گه‌ری به‌هێزتریان هه‌یه پێغه‌مبه‌ر به‌پاستی ئه‌وانه‌ی وتبیت<sup>7</sup> ناییت بکریته به‌لگه به‌سه‌ر که‌سانی موخالفه‌وه هه‌ر له‌عه‌قیده‌وه تا ورده‌کارییه‌کانی فیه‌ه. به‌واتایه‌کی تر فه‌رمووده‌ی ئاحاد له‌عه‌قیده‌وه تا فیه‌ه بکریته به‌لگه له‌سه‌ر بۆچوونی خۆم به‌لام نه‌کریته به‌لگه له‌سه‌ر هه‌له‌ی بۆچوونی به‌رامبه‌ره‌که‌مو ئه‌و بۆچوونانه‌ی له‌سه‌ر بناغه‌ی فه‌رمووده‌ی ئاحادا دامه‌زراون بچنه‌ خانه‌ی خیلاف له‌ ئیجتهااد. له‌پراستیشدا زانایانی فه‌رمووده هه‌موو فه‌رمووده‌کان جگه‌له‌ فه‌رمووده موته‌واتره‌کان به (ظني الثبوت) ده‌زانن، واته هه‌رچه‌نده فه‌رمووده‌که به سه‌نه‌دیکی سه‌حیه‌وه هاتووه به‌لام ناتوانریت بوتریته که

<sup>6</sup> به‌شیک له‌وه که‌سانه‌ی فه‌رمووده‌یان گێپراوه‌ته‌وه جیگه‌ی مشتومرن چونکه زانا کۆنه‌کان که باسیان کردوون به‌یه‌ک شیوه هه‌لیاننه‌سه‌نگاندوون، واته یه‌کێک ده‌یوت فلانه که‌س که فه‌رمووده‌ی گێپراوه‌ته‌وه لاوازه (یان هه‌ر وه‌سفیک سلبی تر) و یه‌کیکی تر ده‌یوت جیی متمانه‌یه (یان وه‌سفیک له‌وه خوارتر). ئه‌و حاله‌تانه زۆرن به‌لام بایه‌خ به‌ حاله‌ته گشتیییه‌که ده‌دریت که فه‌رمووده‌ناسه‌کان و ((پیاوانه‌کان)) زانستیکی وردیان داهینا که تا ئه‌و کاته، به‌لگو تا ئه‌م‌په‌رۆش، هه‌یج مه‌یلله‌تیک داینه‌هه‌ینا‌بوو.

<sup>7</sup> ئه‌ویش به‌پێی جو‌مه‌ووری زانایان، پروانه د. زیدان، الوجیز فی اصول الفقه، ل ۱۷۱.

هیچ گومان نییه که وا پیغه مبهه و توویه تی به و شیوه یه ی قورئان که (قطعی الثبوت) له واته به دلنیا ییه وه له خدا وه هاتوه . سه بیریش ئه وه یه په وتی سه له فی<sup>8</sup> که با وه پی به (ظنیة الثبوت) ی فه رموده ی ئاحاد هیه با وه پی به وه شه که فه رموده ی ئاحاد له مه سه له ی عه قیده به لگه یه هه رچه نده ده شزانین که عه قیده مه سه له یه کی هه ستیاره و کوفرو ئیمان و بیدعه ی له سه ر داده مه زرین .

دو وه م: عه قل ته نها له سنوور ی کدا وه کو پیوانه یه ک بق فه رموده به کار به ی نریت چونکه ئه و پیوانه یه نیسبیه و ئه وه ی ئه مرق له پرووی عه قل وه قبول نییه سبه ی ده بیته شتیکی ئاسایی هه روه کو پرو داوی شه وره وی (ئیسراء) که لای موشریکه کانی مه ککه جیگه ی با وه پ نه بوو ما وه ی مانگیك پیاده په ویی نیوان مه ککه و به یتولمه قدیسه پیغه مبهه به شه ویک بیپریت که ئاشکرایه ئه وه به لگه یه ک بوو بق ئه و سه رده مه ده گونجا به لام بق سه رده می خۆمان که هۆکاره کانی گواسته نه وه ما وه دووره کانیان نزیک کردۆته وه جیگه ی قبول نییه . په خنه ی دروست له نا وه رۆکی فه رموده ی سه حیح ئه وه یه ناکۆکیی ئه و فه رموده یه له گه ل ده قی قورئان بدۆزیته وه و پیویسته ناکۆکییه که راسته قینه و ئه کید بیته نه ک وه همی یان ته نها گومان بیته ، هه روه ها ناکۆکیی له ناو خودی فه رموده که هه بیته به جۆرێک فه رموده که خۆی حوکم به سه ر خۆیدا بدات .

ئه وه ی سه ره وه کورته ی موناقه شه یه کی دوور دزیژه که پیویسته بکریتو

<sup>8</sup> مه به سه ستمان له په وتی سه له فی به و واتایه ی له ناو په وتی ئیسلامیدا ناسرا وه نه ک به و اتا عه لمانییه که که زۆربه ی که سانی پا به ند بوو به ئیسلام به سه له فی ده زانیته .

بۆ به‌رهمه‌میکی تر هه‌لیده‌گرم.

دهق و پیاوانه و بازنه‌ی ریگه‌ پیدراو

ره‌خنه‌ له یاسین و پشتگیریکردنی

ئاشکرایه که یاسین له و تیپوانینه‌ی بۆ فرموده‌وه بۆ دوو سه‌حیحی بوخاری و موسلم زیاده‌په‌ویی کردوه، به‌لام ئه‌وه‌ش هه‌روه‌ها دیاره که هه‌له‌ی تیپوانینه‌ی موسلمانان بۆ دوو سه‌حیحه‌که بۆته هه‌له‌یه‌کی باو و موسلمانان قودسیه‌تییان به‌و دوو کتیبه، به‌تایبه‌تی ئه‌وه‌ی بوخاری، داوه که له‌گه‌ل بذه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی ئیسلامدا ناگونجیت. راسته‌ سه‌حیحی بوخاری، با زیاتریش باسی ئه‌و کتیبه‌ بکه‌م، له کتیبه‌کانی تری فرموده وردتیه و مه‌نه‌ه‌جه‌که‌ی بوخاری مه‌رجی قورستری تیدایه به‌لام له‌کۆتاییدا کاره‌که‌ی بوخاری کاریکی به‌شهرییه، هه‌م ئیشه‌که‌ی خۆی که کۆکردنه‌وه‌ی فرموده‌کانه‌و وه‌رگرتن و په‌فزکردن به‌پێی زانستی پیاوان و به‌پێی مه‌رجه‌کانی خۆی و هه‌م له‌په‌وه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی فرموده‌کانیان گێپاوه‌ته‌وه که نه‌ک ته‌نها هه‌ندیکیان جیگه‌ی مشتومرن به‌لکو هه‌روه‌ها هه‌ر هه‌موویان مرۆفن و تووشی هه‌له‌کانی مرۆف ده‌بن وه‌ک له‌بیرچوونه‌وه‌و لیتیکچوون و گێپاوه‌وه‌ی فرموده‌ی درێژ به‌کورتی..تاد.

وه‌کو وتم یاسین زیاده‌په‌ویی کردوه له‌ بۆچوونه‌که‌ی چونکه ئه‌گه‌ر بمانه‌وێت نه‌شته‌رگه‌ری له‌ سه‌حیحی بوخاری و موسلم بکه‌ین ده‌بیت به‌ئه‌مانه‌ته‌وه ئه‌و کاره بکه‌ین و نه‌ک ته‌نها ئه‌و دوو کتیبه به‌لکو هه‌رچی کتیب پێش ئیستا خویندبیتمانه‌وه ده‌بینه جیگه‌ی گومان ئینجا پێویسته له‌پێگه‌ی کتیبیکه‌ی ((پاستر)) هه‌وه به‌ زانیارییه‌کانی بوخاری و موسلمدا بچینه‌وه به‌لام ئه‌و کتیبه کامه‌یه؟ له‌وه‌ش زیاتر هه‌رچی زانیارییه هه‌مانه

ده بیته جیگه ی گومان و پئویسته بۆ نه مانه تی ((زانستی)) هه موو زانیاریه کان به یه ک چا و ته ماشا بکهین و به یه ک ده ست گرپان تیبه ریدهین بۆ نه وه ی له سه ره تاوه ده ست پیبکه یین.

دیار نییه مه به ستی یاسین نه وه بوو بیته له سه ره تاوه ده ست پیبکه ینه وه، به لام خودی بنه ماکه وا پئویست ده کات، نه گه ر بشلئین نه خیر مه به ستمان نییه له سه ره تاوه ده ست پیبکه ینه وه نه و کاته خه لک مانی نه وه یان هه یه بلئین به چ حوکمیک پۆشتیت و ئیمه ت له گه ل خۆتا بردو له پر له شوینیکدا وه ستای و وتت ئیوه ش بوه ستن.

زۆر له سه ر نه م عه به سییه ته نارۆم که له یاری ده چیت نه ک له زانست و ده چمه سه ر کیشه یه کی تری ناو بۆ چوونه کانی یاسین:

نه و پشتگیری له بنه مایه ک ده کات که به م جۆره یه: ده بیته ده ق نه ک قیاس (پێوانه) حاکم بیته، پێوانه ش سنووری حه رامکراوه کانی فراوان کردو شته رێگه پێدراوه کانی که مکرده وه، نه مه ش شایه نی پشتگیری لیکردنه، به لام دواتر ده بینین که نه وه له گه ل بۆ چوونه که ی سه ره وه یدا سه باره ت به ده ق ناگونجیت. به واتایه کی تر یاسین بۆ حه لال و حه رام په نا ته نها بۆ ده ق ده بات به لام له هه مان کاتدا سنوور بۆ ده ق داده نیت به وه ی که نابیت ته نها پرماچوی سه نه دی سه حیح بۆ ده ق بکه یین.

پشتگیری یاسین ده که یین که زالبوونی پێوانه له سه ر حسابی ده ق کیشه یه کی گه وره یه. به پیی قوتابخانه ی پێوانه به تاییه تی قوتابخانه ی (شافعی) حاله تی زۆر هه ن ده ق یان له باره وه نه هاتوه بۆیه په نا بۆ پێوانه ده بریت بۆ دیاریکردنی حوکمه که یان که ئایا بهر حه لال ده که ویت یان بهر حه رام یان هه ر یه کیک له سی حوکمه که ی تر: وجوب، نه دب، که راهه ت

(یاسین ده‌لئیت واجب یان حه‌رام که ئه‌مه هه‌له‌یه چونکه ئه‌وه‌ی ده‌ق لئی بی‌ده‌نگ بووه و قیاس کاری تی‌ده‌کات حوکمه‌که‌ی ته‌نها واجب یان حه‌رام نییه).

له‌لایه‌کی تره‌وه (ئیبینو حه‌زم) و قوتاب‌خان‌هی (ظاهری) به‌گشتی ئه‌وه په‌تده‌که‌نه‌وه چونکه لای ئه‌وان هه‌موو شتیک که وتۆته ژۆر ده‌سه‌لاتی ده‌ق. به‌پیی ئیبینو حه‌زم هه‌ر شتیک ده‌ق به‌تایبه‌ت باسی نه‌کردوه هه‌لا‌له چونکه هه‌ر ده‌ق خۆیه‌تی که هه‌موو شتیک بۆ مرۆف هه‌لا‌ل کردوه: (خلق لکم ما فی الأرض جمیعا - البقره ۲۹)، هه‌ر ده‌قیسه که حه‌رامه‌کانی دیاریکردوه: (وقد فصل لکم ما حرم علیکم - الانعام ۱۱۹)، پوهه‌که‌ی تری ئایه‌ته‌که ده‌لئیت که ئه‌وانه‌ی خودا حه‌رامی نه‌کردوون حه‌رام نین. ئه‌رکه‌کانیش به‌هه‌مان شیوه به‌ده‌ق ده‌ستنیشان کراون و ئه‌وه‌ی ده‌ق نه‌یکردۆته ئه‌رک به‌سه‌ر مرۆفدا که‌س بۆی نییه بی‌کاته ئه‌رک.<sup>۹</sup>

به‌م شیوه‌یه هه‌موو شتیک له‌ژۆر ده‌سه‌لاتی ده‌ق‌دایه‌و ئه‌وه‌ی شه‌رع لئی

<sup>۹</sup> گوومان نییه فیه‌قی زاهیری شتی نه‌گونجای تیندایه، هۆکه‌شی بۆ ئه‌وه ده‌گه‌رپه‌ته‌وه که پیتوانه به‌ته‌واوه‌تی په‌تده‌کاته‌وه. فیه‌قی زاهیری ده‌لئیت: ئه‌وه‌ی کاری پیتوانه ده‌کات له‌خۆیه‌وه شه‌رع داد‌ه‌نیت و خۆی یه‌کسان ده‌کات به‌خودا که ته‌نها ئه‌و مافی ته‌شریعی هه‌یه. به‌لام له‌لایه‌کی تره‌وه مو‌باله‌غه له‌قیاس له‌و خراب‌ته‌وه، ئه‌وه‌تا فیه‌قی زاهیری سنووری رپه‌گه‌پیدراو فراوانده‌کات به‌لام پیتوانه ته‌سکیده‌کاته‌وه. ئینجا ئه‌وه سه‌یر نییه که زاهیریته که خۆی به‌ده‌ق ده‌به‌ستپه‌ته‌وه ئه‌و کاره بکات به‌لام قیاس که کاریکی عه‌قلییه پینچه‌وانه خرابه‌که ده‌کات؟ ده‌لئین ئایا ئه‌وه سه‌یر نییه؟ وه‌لامه‌که‌ش نه‌خیر سه‌یر نییه به‌لام هۆی ئه‌وه‌ی وه‌کو ئه‌نجامیکی سه‌یر دپه‌به‌رچا و ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ تی‌گه‌یشتنی هه‌له‌ی عه‌لمانییه‌کانه که لاسایی یه‌کتر ده‌که‌نه‌وه و کو‌یرانه رپه‌خنه له‌ده‌ق و خۆبه‌ستنه‌وه به‌ده‌ق دووباره ده‌که‌ونه‌وه.

بیده نگ بووه هه ر له ژێر حوكمی ده قدایه، له بهر نه وه شه ئیبنو حه زم نه وه قسه یه وه ك درۆكردن ده زانییت كه ده لئیت: (فلانه مه سه له ده قی له باره وه نه ها توه) (یاسین ل ۱۵-۱۷، هه روه ها ۵۱-۵۲، هه روه ها ۱۷۶ به دوا وه). ده شبینین كه لێره دا ئیبنو حه زم كێشه ی نییه چونكه نه وه به پێی فرمووده ده پوات، به لام یاسین بزانییت یان نه زانییت كێشه یه كی كه وه ی هه یه چونكه وه كو ئیبنو حه زم له پێگه ی ده قوه په خنه له پێوانه ده گریت، كه چی له هه مان كاتدا سنووریش بۆ ده ق داده نییت، هیشتا ش په خنه له ئیبنو حه زم ده گریت كه گوایه وه كو پێویست نا گای له خه له ای مه نه ه جیه ته ته قلیدییه كه ی زانستی فرمووده نه بووه (یاسین ل ۱۷۱ هه روه ها ل ۱۹۴) و نازانییت كه خه له ای كه وه ه ی خو یه تی كه هه ستی پینه كردو وه. نه وه ی ئیبنو حه زم و قوتا بخانه ی (ظاهری) ده لئین چاره سه ری گرفتی زۆری تدا یه. له راستیدا نه گه ر نه گریت له سه دا سه د پێوانه په تبه كریته وه نه وه ده كریت، به لكو پێویستیشه، دژ به و موبالغه یه بین كه له پێوانه كرا وه. نه وه ش زۆر پاسته كه ده ستوهردان له و شتانه ی كه قورئان و فرمووده لئیان بیده نگ بوون و به كار هێنانی پێوانه بۆیان تا حوكمی حه لال یان حه رلم وه ریگرن. ده لئیم ده ستوهردان له و شتانه زولمێكه له هه ردوو شه رع و مرو فی موسلمان ده كریت. نه وه تا فرمووده سه حیه كه به پرونی پیمان ده لئیت كه به دوا ی نه وه شتانه دا نه چین كه پێغه مبه ر نه فرمانی دا وه بكرین و نه قه ده غه ی كردوون:

((ذروني ماتركتم، فإنما هلك من كان قبلكم بكثره سؤالهم واختلافهم علي انبيائهم، فإذا أمرتكم بشئ فأتوا منه ما استطعتم ومانهيتكم عن شئ

فأنتهوا).<sup>۱۰</sup>

له‌پاستیدا وردبوونه‌وه له‌شته‌کان به‌و جۆره‌ی پێوانه‌ کردوویه‌تی شه‌ری له‌سه‌ر خه‌لك قورس کرد به‌وه‌ی حوكمی زۆری داوه به‌سه‌ر ئه‌و شتانه‌ی دهق به‌تاییه‌ت له‌باره‌یانه‌وه نه‌هاتوه، هه‌روه‌ها چه‌ندین شتی له‌سه‌ر خه‌لك حه‌رم کردووه که دهق لێیان بێده‌نگ بووه (واته دهق ناپاسته‌وخۆ وتوویه‌تی حه‌لألن)، ئه‌گه‌ر ته‌ماشای کتێبه‌کانی فیه‌قیه‌ش بکه‌ی سه‌رت ده‌سوهرمیت له‌ زۆریی ئه‌و حوکه‌مانه‌وه هه‌ست ده‌که‌ی به‌شیکێ ئه‌و فه‌قیهانه‌ بێکار بوون بۆیه هه‌ر خه‌ریکی ده‌رکردنی حوكمی فیه‌قی بۆ شته‌ ورده‌کان بوون<sup>11</sup>، قوتابخانه‌ی (په‌شی)ش که قوتابخانه‌ی ئه‌بو حه‌نیفه‌یه‌ و پێش شافعی بووه له‌وه‌شی زیاتر کردووه‌و ته‌نانه‌ت باسی فه‌قیه‌کانی ده‌کریت که پێکه‌وه داده‌نیشتن و ده‌یانوت: وه‌رن با مه‌سه‌له‌ دابه‌زه‌رێنین، ئینجا ده‌ستیان ده‌کرد به‌ پرسیار کردن له‌یه‌کتر: ئه‌گه‌ر فلان شت بوو حوکه‌که‌ی چییه‌.. که‌ره‌که‌ی

<sup>10</sup> ئیبنه‌بو حه‌زم کردوویه‌تی به‌ به‌لگه‌، موسلم ریوایه‌تی کردووه (کتاب الفضائل) و یاسین باسی کردووه، ل ۱۵، هه‌روه‌ها بوخاری ریوایه‌تی کردووه (کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة) به‌لام (دعوني) له‌جیاتوی (ذروني).

<sup>11</sup> هه‌روه‌که‌و فه‌رمووده‌ ماوه‌یه‌ک خه‌ریکی خۆیندنه‌وه‌ی فیه‌قه‌ بووم، له‌به‌رئه‌وه‌ په‌خه‌کامم له‌ موقعیکی فیه‌قیه‌یه‌وه‌یه‌ ده‌خمه‌ه‌ روو نه‌ک وه‌ک ته‌وانه‌ی په‌خه‌ ده‌گرن بێته‌وه‌ی شتیکی وا له‌باره‌ی فیه‌قه‌وه‌ بزانه‌ و پالنه‌ره‌که‌یان ته‌نها په‌فکردن و چه‌زیینه‌کردنه‌. زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆری په‌خه‌گره‌ عه‌لمانییه‌کان زانسته‌ ئیسلامییه‌کان و پابه‌ندبوون به‌ ئیسلام به‌گشتی به‌ مه‌سه‌له‌ که‌ تێک و جیه‌هانیکێ جیاواز ده‌زانن که‌ خۆیان تێیدا وه‌کو غه‌ریب ده‌بینن بۆیه‌ چاوه‌روانه‌کره‌وه‌ لێیان هه‌له‌ی زه‌ق بکه‌ن و به‌گیانی په‌فزه‌وه‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ پابه‌ندبوون به‌ ئیسلام بکه‌ن، له‌به‌رئه‌وه‌ شه‌ په‌خه‌کانیان، جگه‌له‌وه‌ی پر هه‌له‌ن، له‌لایه‌ن ئه‌و که‌سانه‌وه‌ قبوول نا‌کرێن که‌ پابه‌ندی ئیسلامن.

شافعی ش بریتی بووه له ریکخستنی بنه ما زانستییه کان بۆ گه یشتن به  
 حوکمی فیهی و خستنی پیوانه له ناو چوارچیوهیه کی زانستیدا، به لام هر  
 ئه و مهنه جیه ته زانستییه بوو که ژیا نی ئالۆزتر کردو وایکرد هه موو شتیك  
 حوکمی حه لال و حه رام وه ریکریت و زۆر شت له حوکمی به پائه تی ئه سلێ،  
 واته بیده نگبونی قورئان و فه رمووده که ئه سلێ مه سه له که ده کاته حه لال  
 ده رکران.<sup>۱۲</sup>

ده قی فه رمووده که ی سه ره وه باسی (تیاچوون) ده کات، ئه وه ش جوړیکه  
 له تیاچوون که پووی کرده موسلمانان کاتیک ریزه یه کی گه وره یان خه ریکی  
 فیهی- بوون وه ک چۆن خودا ته نها فیهی بۆ مرۆف ناریدیت. کاتی خۆشی  
 (غه زالی) په خذه ی له و خه لکه گرتبوو که خه ریکی فیهی- بوون چونکه  
 ده یبینی له گوندیکدا چه ندین فه قیه هه ن که چی یه ک پزیشکی لی نییه بۆیه  
 خه لک ناچار ده بن پووبکه نه پزیشکه نه صرانییه کان.

خه ریک بوون به فیهی وایکرد موسلمانان دووریکه ونه وه له و زانستانه ی  
 ده یانتوانی هیزیکی زیاتریان پیببه خشن به تاییه ت له سه رده مه کانی لاوایی  
 ده و له تی خیلافه ت، به پله ی یه که میش زانسته تاقیگه ربیه کان که پۆژئاوا  
 پاش ماوه یه کی زۆر له خه ریک بوون به فه لسه فه وه زانی چه ند بۆ پیشکه وین  
 گرنگن. بذه ماکانی ئیسلام زۆر زیاتر له شارستانیه تی یۆنان و داوی ئه وه

<sup>12</sup> نه ک ته نه ها شافیعی به لکو سه رجه م ئیمامه کان خاوه ن پایه و قه دریکی به رزن و  
 خزمه تیان کردوه بۆیه ریزگرتن لییان نیشانه ریزی ئه و که سه یه، به لام ریزو پیژانی  
 شتیکه و ته قدیسکردن شتیکی تره، شوینکه و تووه نه زانه کانی ئه و ئیمامانه ش  
 زیاده ره وییان له به خشیانی پایه ی به رزه ئیمامه کانیا ن کردوه له کاتیکدا ده یبینی  
 زاناکان هه ندیک حوکمی پیچه وانده ی ئیمامه کانیا ن داوه.

سەردەمە مەسىھىيەكانى سەدە ناۋەپراستەكانى ئەۋرۇپا ئەۋ توخمە فىكىرى ۋەقىدەبىيانەى تىدائىيە كە مرؤف بەرەۋ بايەخدان بە زانستى تاقىگەرى بەرن. فەلسەفەى يۇنانى دەيوست بە كەرەسەيەكى فەلسەفى، نەك بە كەرەسەيەكى تاقىگەرى (ئىختىبارى) يان بەلايەنى كەمەۋە ئەزمونگەرى (تەجرىبى) <sup>۱۳</sup>، تەننەت لە جىهانى ماددەش بىكۆلىتتەۋە، فىكىرى مەسىھىش بوۋە مىراتگىرى فەلسەفەى ئەرستۆ ھەمان ھەلەى دوۋبارە كەدەۋە، لەگەل ھەلەيەكى گەۋرە تر ئەۋىش بايەخدان بە لاهوت.

جىهانى ئىسلامى لە سەدە ناۋەپراستەكاندا ھەمان ئەۋ ھەلانەى دوۋبارە كەدەۋە، واتە بايەخدان بە فەلسەفەى يۇنانى ۋەرگرتنى مەنھەجەكەى، لەلاكەى تىرشەۋە دوۋبارە كەدەۋەى ھەلەى بايەخدان بە لاهوتى مەسىھى كەخۇى لە ((زانستىك))دا بىنىيەۋە كە ۋەكو بەشىكى گەۋرە لە فەلسەفەى يۇنانى، نەزۇكتىن ((زانست)) بوۋ، ئەۋىش ئەۋ توپرەھاتەى پىپى وترا (علم)

<sup>13</sup> تاقىگەرى (ئىختىبارىيەت) experimentalism جىايە لە ئەزمونگەرى (تەجرىبە يان تەجرىبىيە) empiricism، يەكەمىيان پەيوەندىيە بە تاقىكەدەۋەيەكى مەبەستانەى مرؤفە ھەرەكو ئەۋەى لە تاقىگەكان دەكرىن، دوۋەمىشيان پەيوەندىيە بە ئەزمونى مرؤفە لە ژياندا، بۇ نمونە كە مرؤفە زانئىت ئاگر شت دەسوتىئىت ئەمە تەجرىبەيە بەۋاتاي ئەزمونگەرى، بەلام زانىنى پەلە سەدەيى سوتانى ئەۋ شتە ئەفجامى كارىكى زانستىيە لە تاقىگە. ئەۋ تىۋرەش كە ھەموو جۆرەكانى زانن دەگەرپىنئىتەۋە بۇ ئەزمون بە تىۋرى تەجرىبىيە (ئەزمونگەرى) ناسراۋە، بۇ نمونە بىرۆكەى (سوتاندن) بەھۆى بىنىنى سوتاندنى شتە كانەۋە دەزانن. تىكەلگەردنى تاقىگەرى ۋە ئەزمونگەرىش ھەلەيەكى باۋە، لە سەرچاۋە غەرەبىيەكانىشدا بەزۆرى بۇ (تەجرىبى) (تەجرىبى) بەكاردەيت، ۋشەى تاقىگەرى ۋە ئەزمونگەرى بۇ جىا كەدەۋەى ئەۋ دانە بەكار دەھىنم چۈنكە بەباۋەرى خۇم زىاتر مەبەستە فەلسەفەيەكە دەپىكن.

الكلام).<sup>۱۴</sup> نه وه كاره سات بوو بۆ شارستانی ئیسلامی، به لام به پال ئه و كاره ساته وه گالته جارپیه كه هه بوو (زۆریه ی كاتیش كه كاره سات هه بیته گالته جارپی هاوړپی ده بیته) ئه ویش كه هه ردوو تا قمه كه: ئه هلی كه لام موته فه لسه فه كان گالته یان به ئه هلی فه رموده ده كرد.

هۆكارێكى گه وړه له پشت بایه خدان به بواره بیکه لکه كه ی (علم الکلام) و پۆچوون له فیه و ته نانه ت له فه رموده ش<sup>15</sup> ده گه پیتته وه بۆ خواستی ئه و كه سانه بۆ ده سته كه وتنی ناو و ناو بانگ له ناو كۆمه لگه دا، له هه ندیک حاله تیشدا ده سته كه وتی ماددی، چونكه له و سه رده مه دا كۆمه لگه به رز دیروانییه ئه و بواره نه. وه نه بیته ئه و نه خۆشییه ته نها له و سه رده مانه دا هه بوو بیته، ئه و نه خۆشییه له هه موو كۆمه لگه و سه رده میكدا هه یه، نمونه یه كی واقعی پۆشنیری ئه مړۆی كوردستانی ش ئه وه یه كه سانیکی زۆر

<sup>14</sup> وه كو له سه ره وه دا وتم ئه وه ((دووباره كرده وه)) ی هه لئهی مه سیحیه كان بوو به لام واتای ئه وه نییه لاسایی لاهوتی مه سیحی بوو، سه ره له دانی (علم الکلام) به بۆچوونی خۆم ئیسلامییه كی پوخت بوو و هه ول بوو بۆ وه لامی چهند مه سه له یه كی كه می دیاریكراو وه ك قه ده ر، دواتریش فراوان بوو و په لئهی بۆ مه سه له ی تره اویشت. <sup>15</sup> زیاد له پتیویست خۆمه شغوولكردن به گێرانه وه ی فه رموده و كۆكرده وه ی فه رموده و قسه له سه ر پیاوانی فه رموده هه لئهی كی تر بوو به لام هه لئه كه به بۆچوونی خۆم ئه وه نتر بوو چونكه جیا كرده وه ی فه رموده هه كانی سه حیج (به جۆره كانییه وه) له لاواز (به جۆره كانییه وه) كه ره سه ی خاوی ده خسته به رده م كۆمه لگه و زانایان. له گه ل ئه وه شدا ئه و زانسته به شی خۆی موبالئه غه ی تیکه وت وه كو گه ران به دوای سه نه دی به رزتری فه رموده (ئه وه ی ژماره ی راوییه كانی كه مترن)... تاد. بیگومان پێش هه موو ئه وانه ش كۆكرده وه ی فه رموده هه بیگوتدانه په له ی راستییان كه هه موو كۆكن له سه ر ئه وه ی كه ئه وه كاریکی نادروسته.

بۇ دەستكە وتنى ناۋبانگ لەناۋ ناۋەندى پۇشنىپىرىدا بىزار نابن لە دوۋبارە  
كردنە ۋەى ((فوكۇ ۋاى وت.. ۋەك نىتەشە دە لىت..)).

بگە پىمە ۋە سەر زىانى پۇچۋون لە (پىۋانە):

لىرە دا بانگە شە بۇ فرېدانى پىۋانە بەتە ۋاۋەتى ناكەم لە بەرئە ۋەى  
بېرىارىكى ۋا پىۋىستى بە لىكۆلىنە ۋە يەكى ۋرە، لەكۆتايىشدا چ ئىمامى  
شافعى ۋ چ ئىمامى ئىبنو حەزم دوۋ زانائى بەرزن بەلام ئىسلام لە سەروۋى  
مەمو شىككايە ۋ دەمارگىرى بۇ مەر كاميان يان بۇ مەر كە سىكى تر لادانە  
لە سەرچاۋە ئە سلىيەكە كە ئىسلامە ۋ كە وتنە ناۋ گونامى عىسمە تان بە  
مروڤە كان<sup>16</sup>.

لە مە ۋە سەرەپاى قىۋولئە كردنى بۇچۋونە كانى ترى (عبدالجواد ياسىن)  
بۇچۋونە كەى راستە كە بازنەى (موباح) سنورىكى نۇر فراۋانى مەيە ۋ پىۋانە  
تە سىكىرۇد تە ۋە بۇ حەلال ۋ حەرام، لەگەل ئە ۋە شدا (ياسىن) ئاگائى لە ۋە  
نىيە كە خۇى خىستۇتە نارپىكىيەكى گە ۋرە ۋە ئە ۋىش بە ۋەى ئە ۋ بۇچۋونەى

<sup>16</sup> ماۋە يەك بەر لە ئىستىستا مەندىك لە ۋانەى تازە بىۋونە (سەلەفى) ۋ لە ناۋ بازنەى  
عەقىدە دا دەخولانە ۋە رەخنەيان لە ئىمامى شافعى دەرگرت بىتە ۋەى يەك لە مىلىۋنى  
زانستە كەى شافعىيان مەبىت. كە مىكىش لەمانە رەخنە كەيان دەگە يان دە پاددەى  
تىپپە پاندىنى سنورى ئەدەب. سەير ئە ۋە شە ئە ۋانە بى قەيدو شەرت قىۋولئى قسەى ئە ۋ  
زانائانەيان دەكرد كە شىنەيان كە وتبۋون ۋ قسە كانى ئە ۋانەيان ۋە كودەق ۋەردەگرت، بۇ  
نمۇنە بەس بوو شىخ (ئەلبانى) فەرمۇدە يەك بە صەحىح يان لاۋاز بزائىت بۇ ئە ۋەى  
ئە ۋانىش بە صەحىح يان لاۋازى بزائىن ئە ۋىش بىتە ۋەى پىرسن بۇچى ئەلبانى ئە ۋەى  
كرد ۋە، مەرۋەها ئە ۋ شىۋە نۆزەيان پەسەند دەكرد كە شىخ ئەلبانى پەسەندى كرد بوو.  
بەم جۆرەش تەقلىدى ئەلبانىيان دەكرد كەچى پاش ئە ۋە رەخنەيان لە خەلكى تر دەگرت  
كە تەقلىدى مەزھەبى شافعى دەكەن.

پیشتر باسمان کرد ئه ویش: به پیتی یاسین مه رج نییه فهرمووده یه ك قبول  
بکهین ته نها له بهرئه وهی سه نه ده که ی صه حیحه، یاسین بۆ مه سه له ی باز نه ی  
(موباح) پشت به ئیبنو حه زم ده به ستییت که ئه میان پشت به فهرمووده  
ده به ستییت، گرنه گرتین فهرمووده ش: (نرونی ماترکتیم)، که چی هه ر ئه  
فهرمووده یه خۆی به ته واتور نه هاتوو که مه رجی یاسینه بۆ ئه وه ی شتیك  
ببیته سوئنه ت.<sup>۱۷</sup>

نارپیکیه کی هاوشیوه ی ئه وه ی سه ره وه ئه وه یه که یاسین تییکه وتبوو  
سه باره ت به نووسینه وه ی فهرمووده. ئه و ده لایت که پیغه مبه ر له ژانیدا  
نه به یشتوو ه هاوه لان فهرمووده بنووسنه وه (ل ۲۲۸ به داوه). ئه م قسه یه یان  
پیچه وانه که ی، واته پیغه مبه ر پێگه ی دابوو فهرمووده بنووسریته وه،  
که سانیک ده تزانن بیلین که به پیتی زانستی فهرمووده مامه له له گه ل ئه  
فهرموودانه دا ده که ن که باسی قه ده غه کردن یان پێگه پیدانی نووسینه وه ی  
سوئنه ت ده که ن، به لام که سیک گومانی له خودی فهرمووده کان بییت (جگه  
له وانیه موه واترن وه ک یاسین داوا ده کات) چۆن ده توانییت فهرمووده یه ك  
بکاته به لگه له سه ر ئه وه ی پیغه مبه ر پێگه ی داوه فهرمووده کان  
بنووسریته وه یان نووسینه وه یانی قه ده غه کردوو ه؟

<sup>17</sup> ئه وه ی بینییومه ئه و فهرمووده یه ژماره یه ك تابعی له یه ك صه حابی، ئه ویش ئه بو  
هو په ی ره، گپراویانه ته وه، واته موه واتر نییه. بۆ ئه مانه تیش پیویسته بلیم که ئه  
نارپیکیه بۆ چوونه که ی خۆشم ده گرتیه وه سه باره ت به وه ی فهرمووده ی ئاحاد بکریته  
به لگه له سه ر بۆ چوونه کانی خۆم به لام نه کریته به لگه له سه ر هه لئیه به رامبه ره که م،  
یه کیکیش له نارپیکیه کان کردنی فهرمووده که ی سه ره وه به به لگه له سه ر هه لئیه  
ته سه ک کرده وه ی باز نه ی موباح.

په‌نگه هینده موناقه‌شه‌ی بۆچوونه‌کانی (یاسین) به‌س بی‌ت و له‌میانه‌ی ئه‌و با‌سانه‌ی دادین موناقه‌شه‌ی تر دینه پینگه‌مان، ئینجا کاتی‌تی پیرسین: یاسین با‌سی ئه‌و شتانه‌ی کردووه، ئیمه‌ش موناقه‌شه‌مان کردووه ئه‌ی (میسری) تۆ له‌کو‌ییت و چیت کردووه؟

((بردنه‌کان)) و سه‌قه‌تکردنه‌کانی میسری

ئیشی میسری ته‌نها نه‌قل‌کردنی قسه‌کانی یاسین بوو به‌لام:  
 ۱- وهك له‌سه‌ره‌تای ئه‌م به‌شه‌دا وتبووم، میسری ته‌نها شه‌ش جار ناوی یاسینی وه‌کو سه‌رچاوه هیناوه، ئه‌گینا به‌درژایی بیست لاپه‌ره که بریتین له‌ قسه‌کانی ناوبراو ئه‌و سه‌رچاوانه ((ده‌بات)) که ناوبراو نووسیونی تا و له‌ خوینته‌ر تیڭه‌یه‌نی<sup>۲</sup> که خۆی ئه‌و سه‌رچاوانه‌ی بینووه به‌کاری هیتاون وه‌کو سه‌حیحی بوخاری (شه‌رحی ئیینو حه‌جه‌ر) و سه‌حیحی موسلمو (الرساله‌ی) شافعی... تاد.

۲- میسری شوین پئی یاسین هه‌لگرتوووه و شته‌کانی ئه‌وی ((بردووه)) به‌لام نه‌یزانیوه که ناوبراو له‌ زۆریه‌ی ئه‌وانه‌دا با‌سی شتیکی تری کردووه به‌تایبه‌ت که ئه‌و ده‌یه‌ویت سنووری سوننه‌ت بۆ سوننه‌تی موته‌واتر ته‌سك بکاته‌وه که چی میسری وا تیڭه‌یشتوووه با‌س له‌وه‌یه سوننه‌ت سه‌رچاوه‌ی دووه‌می ته‌شریح نییه، یان له‌وانه‌یه ویستی‌تی له‌قسه‌کانی ناوبراوه‌وه بگاته ئه‌و ئه‌نجامه‌ی ده‌یه‌ویت، ئه‌وه‌ش دیاره له‌ سه‌ره‌تای ((بردنی)) له‌ (یاسین) میسری ده‌پرسیت ئه‌گه‌ر به‌پئی قورئان پیڤه‌مبه‌ر مرۆفه‌و له‌چه‌ند جیڤه‌دا قورئان په‌خذه‌ی له‌ پیڤه‌مبه‌ر گرتوووه ئه‌گه‌ر پیڤه‌مبه‌رو خه‌لیفه‌کان نه‌یانه‌یشتبیت که‌س فه‌رمووده‌کان بنووسیته‌وه ئه‌ی له‌سه‌ر چ بنه‌مایه‌ک سوننه‌ت کرایه سه‌رچاوه‌ی دووه‌می شه‌ریعه‌ت؟ (میسری لاپه‌ره ۸۶).

بۆ ئه وه ی په یوه ستیکیش دروست بکات له ئیوان نه و پرسیاره و ((بردنه کانی)) له یاسین ده پرسیت: هه ر ئه م پرسیاره زنجیره یه ک پرسیارى تر به دواى خۆیدا ده هیئت: ئاخۆ کارکردن به سوننه تیک دواى سه ده یه ک زیاتر ده ست به نووسینه وه ی کرابی دروسته ؟ (ل ۸۶).

لیره شه وه ده نیشیته سه ر کتیه که ی یاسین و تا لاپه ره (۱۰۵) ده نوکی تیدا ده چه قینیت. وتمان کاره که ی میسرى بریتیه له ((بردن)): هه مان قسه کانی یاسین دووباره ده کاته وه بیته وه ی په بتیکی وایان هه بیت به و پرسیاره ی سه ره وه، بۆیه ده بینین باسی شافعی و پیوانه ده کات، باسی بوخاری و سه حیه که ی ده کات... تاد. به لام دیاره دواى چه ند لاپه ره یه ک هه ست ده کات په بته که نییه بۆیه ده بینین ئه مجاره قسه یه کی خۆی ده نووسیت ئه ویش بۆ دروستکردنی ئه وره بته: ((بۆیه له و کاته وه ی بوخاری و موسلم کۆتاییان به سه حیه که ی خۆیان هینا، ئیدی موجته هیدانی سوننه کردیاننه سه رچاوه ی دووه می شه ریه ت)) (ل ۹۷). سوپاس بۆ خوا میسرى قسه یه کی خۆی هینا و له که سی تری ((نه برد))، به لام هه ر به م قسه یه ی خۆی ده یسه لمیئت که چه ند له باره ی ئیسلام و شه ریه ت و سوننه ت و هه رچی زانستی ئیسلامی و میژووی زانست له ئیسلامدا هه یه نه شه ره زایه. سوننه ت کرایه سه رچاوه ی دووه می شه ریه ت؟ به ئی پاسته به لام ئه وه کیه ده لیت که سه حیه که ی بوخاری و موسلم کرایه سه رچاوه ی دووه می شه ریه ت؟ ئه وه کیه و تیکه یشتوو ئه و دوو کتیه ده توانن به ته نیا نازناوی سه رچاوه ی دووه می شه ریه ت پیکه ینتن؟ بیگومان ته نها ئه و که سانه ی به گیانی چه ته گه ریه وه ده یانه ویت باسی ئیسلام و زانسته ئیسلامیه کان بکه ن.

ئیبداعیکی تری میسری، که له‌سه‌ره‌وه‌دا ته‌نها ئاماژه‌مان بۆ کرد، ئه‌وه‌یه نووسینه‌وه‌ی سوننه‌ت لای ئه‌وه‌یه‌کسانه به کردنی سوننه‌ت به سه‌رچاوه‌ی دووه‌می ته‌شریح (ل ۸۶ و ۸۸) وهك بلیت گپراڤانه‌وه‌ی ده‌ماوده‌می سوننه‌ت به‌س نه‌بیته بۆ ئه‌وه‌ی بیته سه‌رچاوه‌یه‌کی ته‌شریح. میسری ده‌لیت تا پیغه‌مبه‌ر تا له‌ژیاڤدا بوو نه‌یه‌یشتوووه سوننه‌ته‌که‌ی بنووسریته‌وه ئیتر له‌سه‌ر چ بنه‌مایه‌ک سوننه‌ت کرایه سه‌رچاوه‌ی دووه‌می شه‌ریعت؟ (ل ۸۶) ئه‌م قسه‌یه‌ش هی که‌سیکه له مه‌سه‌له‌که تینه‌گه‌یشتوووه بۆیه شته‌کان تیکه‌ل به‌یه‌ک ده‌کات، ئه‌گه‌ر نووسینه‌وه‌ی سوننه‌تیش به‌کسان بیته به کردنی سوننه‌ت به سه‌رچاوه‌یه‌کی ته‌شریح و ئه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و ئه‌سه‌سه نه‌یه‌یشتوووه سوننه‌ته‌که‌ی بنووسریته‌وه که‌واته پیغه‌مبه‌ر ناراسته‌وخۆ و توویه‌تی بایه‌خ بۆ قسه‌و کرداره‌کانم دامه‌نن ئه‌وه‌ش به‌کسانه به‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر بلیت من له‌خۆمه‌وه‌و بۆ خۆم قسه‌ ده‌که‌م، به‌لام خویننه‌ ئیستا ده‌زانیت کی له‌خۆیه‌وه قسه‌ ده‌کات. ریگه‌نه‌دانیش به نووسینه‌وه‌ی فه‌رموده له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا له ترسی تیکه‌ل‌بوونی به‌قورئان بوونه‌ک له‌به‌رئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر داوای کردوووه قسه‌کانی و کرداره‌کانی حسابی هیچیان بۆ بکریته.

لیستی ((بردنه‌کانی)) میسری له یاسین دووردریژه‌و ئه‌مانه‌ی خواره‌وه ده‌خه‌مه‌ پرو، وهك باسیشم کرد مه‌سه‌له‌که ته‌نها ((بردن)) نییه به‌لگو هه‌روه‌ها تینه‌گه‌یشتنیشه له زانیارییه‌کان و سه‌قه‌تکردنیان:

۱- میسریمان بینی باسی ریگه‌گرتن له نووسینه‌وه‌ی فه‌رموده له‌لایه‌ن پیغه‌مبه‌رو خه‌لیفه‌ پاشیده‌کان ده‌کات (ل ۸۶) ئه‌وه‌شه که یاسین باسی کردوووه (ل ۲۳۸ به‌دواوه).

٢- دواى ئه وه باسى فهرمووده كەى (ئەبو شاھ) دەكات (ل٨٦) كە ياسین باسى كردوو (ل٢٤٢). ياسین له باره ی ئه و فهرمووده یه وه ده لئیت: ئه و فهرمووده یه ((به هیزترین به لگه یه)) كه مه نزومه ی سه له فی (كه فهرمووده كانی نووسیوو وو زانستی فهرمووده ی تیوریزه كرد) پشتی پیوه ده به ستییت بۆ سه لماندنی ده عواكه ی كه له سه رده می پیغه مبه ردا ریگه درابوو فهرمووده بنووسریته وه. میسریش له به رئه وه ی ئه ركی له گه ل زانستی فهرمووده و سه رچاوه كانی نه كیشاوه ئاگای له فهرمووده ی تر نییه بۆیه وایزانیوه ئه و فهرمووده یه تاكه به لگه یه بۆیه ده نووسییت: ((موجته هیدانی ئه هلی سوننه تاچه به لگه یه ك كه پشتی پیده به ستن)) (ل٨٦).

٣- فهرمانی نووسینه وه ی وتاری حه جی مائثاوابی بۆ ئه بو شاھ حاله تیگی تاییه تییه (میسری، ل٨٧) له كاتیكا ياسین نووسیویه تی مؤلته ی نووسینه وه كه تاییه ت بووه به و حاله ته (٢٤٢).

٤ - میسری ده پرسیت: بۆچی په یامبه ر سوور بوو له سه ر نووسینه وه ی قورئان كه چی ریگه ی به نووسینه وه ی سوننه تی خۆی نه داوه (ل٨٧) كه ئه مه هه مان پرسیری یاسینه (ياسین نالیت "سوور بوو")، به لام له جیاتی (سوننه ت) نووسیویه تی (فهرمووده) (٢٤٣) كه ئه مه یان وردتره چونكه باس له نووسینه وه ی وتاره كانی پیغه مبه ر كراوه نه ك سوننه ت كه ئه میان، واته سوننه ت، نه ك ته نها وشه وتراوه كان ده گریته وه به لكو هه روه ها كرده ره كانیشی هه روه ها كرده رو په فتاری سه حابییه كان كه ئه و به زمان په سه ندی ده كردن یان لییان بیده نگ ده بوو و ئه و بیده نگییه واتای په زامه ندیی هه بوو.

٥ - ياسین له سه ر پرسیاره كه ی سه ره وه ده دویت و ده لئیت جومه وری

ئەھلى فەرموودە ۋاى بۇ چوۋبوون كە پۈگەنەدان بە نووسىنەۋەى فەرموودە لە سەرە تاى ئىسلامدا بوۋە نەۋەكو تىكەل بە قورئان بىت، دواترىش كە مەترسىيەكە نەما ئەۋ حوكمە نەسخ كراۋ پۈگە بە نووسىنەۋەى فەرموودە درا (ل ۲۴۳).

مىسریش لە مە تىزەگەشتوۋە كە بۇچوۋنى ئەھلى فەرموودە ئەۋەيە قە دەغە كەردنەكەش و پۈگە پىدانەكەش لە زىانى پىغەمبەردا بوۋە ۋايزانىۋە پۈگە پىدانەكە دۋاى مردنى پىغەمبەر بوۋە بۇيە دە نووسىت: ((موجتەھىدان ... بىدانوۋيان ئەۋەيە گۋايە لە ترسى ئەۋەى نەبا دەقى (حدىث) تىكەل بە (قورئان) بىى بەلام خۇ دۋاى مردنى پەيامبەر كۆتايى بە (ۋەحى) ھاتوۋە دەقى قورئان جىگىر بوۋە. لە حالە تىكى ۋادا مەترسى تىكەل بوون لەئارادا نەماۋە)) (ل ۸۷)، ناھەقىشى ناگرىن ئەۋەى لى تىك بچىت چونكە جگە لەۋەى ئاگاي لە ۋ مېژوۋە لە زانستى فەرموودە نىيە لە قسەكانى ياسىن تىزەگەشتوۋە كە لە ھەمان لاپەردە ھەن.

جگە لەۋەش مىسرى لە نىۋان (ئەھلى فەرموودە) ۋ (موجتەھىد) جيانا كاتە ۋە بۇيە دە بىنن مىسرى ئىبداع دەكات ۋ تەبىرەكەى ياسىن (جومھورى ئەھلى فەرموودە) دەكات بە (موجتەھىدان)، ئەمەش يەككە لە دەيان بەلگەى نەشارەزايى مىسرى چونكە ئەھلى فەرموودە ۋ موجتەھىد نەك تەنھا يەك شت نىن بەلگە زۆربەى كات دوو كە ساپەتتى جىاواز بوون، ئەۋەى خەرىكى فەرموودە بوۋە خەرىكى فىقھ نە بوۋە، ئىجتىھادىش لە ناۋ فىقھە كاندا بوۋە، تەنھا ھەندىك لە ئەھلى فەرموودە لە ھەمان كاتدا فىقھ بوون، تەننات كىشە ۋ ناھەزى لە نىۋان دوو لايەنەكە ھە بوۋە ۋەك ئەحمەد كوپى ھەن بەل دەلئىت ئىمەى ئەھلى فەرموودە نەفرەتمان لە ئەھلى پەئى

(که ئه و کاته فیه له ناو ئه هلی رهئیدا بوو) ده کردو ئه وان نه فره تیان لیکردین تا شافعی هات و ههردوو کمانی تیکه ل به یه ک کرد.<sup>18</sup>

٦- یاسین دوا ی قسه کانی سه ره وه ی ره تی ئه وه ده کاته وه پیغه مبه ر پێگه ی داوه فه رموده کانی بنووسرینه وه، یه کیکیش له مونا قه شه کانی له په راویژدا کردو وه سه باره ت به قسه یه کی (ئه بو هه رپه ره) که ئه وه ی تیدا هاتو وه که عه بدوللا کوی عه مر فه رموده ی ده نووسییه وه (ل ٢٤٣ په راویژ).

میسریش هه مان باس ده کات به لام به سه قه تی و بیته وه ی بزانی ت پیش که می ک چیی و تبه و. ئه و پیش که می ک وتی بیانوویه کی موجه هیدان بو پێگه نه دان به نووسینه وه ی سوننه ت ئه وه بوو تا تیکه ل به قورئان نه بی ت، که چی لی ره دا ده لیت که بیانوویه کی تری موجه هیدان ئه وه بوو ئه بو هه رپه ره و تویه تی عه بدوللا فه رموده ی ده نووسییه وه (٨٧)، که ئه مه یان ((بیانووی موجه هیدانه)) به نووسینه وه ی فه رموده نه ک نه نووسیینه وه ی!

بیگومان که ئاسه که ی میسری هه ره وه نده بی ت ئی تر نا توانی ت هه له یه ک بو یاسین چا کبکاته وه. یاسین لای سهیره چۆن عه بدوللا کوی عه مر کوی ئه لعاص و ئه بو هه رپه ره زۆرترین که س بن فه رموده له پیغه مبه ر بگێر نه وه له کاتی کدا کورترین ماوه ی هاوه لیتی پیغه مبه ریان هه بو وه (ل ٢٤٣ پ ٢٤)، بۆیه یاسین گومانی هه یه ئه بو هه رپه ره فه رموده ی زۆری گێرایی ته وه، به لام ئه و ئاگای له قسه یه کی ئه بو هه رپه ره نییه که تیدا پوونی ده کاته وه بۆچی

<sup>18</sup> ته علی قی عه بدولفه تتاح ئه بو غوده له سه ر (قواعد فی علم الحدیث ی) (ته هانه وی)،

لە صەحابىيەكانى تر زياتر فەرموودەى لايە. ئەبو ھورەيرە دەئىت كە صەحابىيەكان خەرىكى كە سابەت بوون بەلام ئەو بۇ خۆتېر كىردن لاي پىغەمبەر دەمايە ۋە بۇيە ئەو فەرموودانەى دەبىست كە ئەوان نەيان دەبىست.<sup>۱۹</sup>

لە بارەى عەبدوللاشە ۋە كە لەژيانى پىغەمبەردا فەرموودەى دەنوسىيە ۋە، عەبدوللا ھەندىك فەرموودەى لە ((سەرچاۋەيەكە ۋە)) دەگىزايە ۋە كە لەناو ئەھلى فەرموودە بە (الزاملتان) ناسراۋە ئەوانىش دوو حوشترى بار بوون لەشەپى يەرمووك دەستىكە وتبوون و نوسراۋى ئەھلى كىتاب بوون، زۆربەى ئەوانەش برىتى بوون لەبابەتى پووداۋەكانى پاپوردوو قىيامەت. تاد نەك نزاو دوعا ۋەك ياسىن وايزانىۋە. خۆش ئەۋەيە مىسرى تەنانەت ئەو قسە ھەلەيەى ياسىنىش بەھەلە نەقل دەكات، ئەۋەتا دەئىت: ((زۆربەى ھەرە زۆرى ئەو بابەتانەى لەزمانى عەبدوللاۋە گىزداۋنەتە ۋە نزاى ئاينىن و ناچنە خانەى حەدىسە ۋە))، ئىمە وتمان ئەۋانە نزا نىن، خۇ نزاى بن ئايا سەرچاۋەكەيان چىيە؟ لەخۆۋە وتراون يان لەپىگەى حەدىسە ۋە ھاتوون؟ ھاۋەلانى پىغەمبەر نزاو دوعاشيان بەپىتى سوننەت بوۋە، واتە لە ((خانەى حەدىسە ۋە)) ۋەرگىراون.

۷- ياسىن ئىنجا باسى فەرموودەى (ئەبو شاھ)ى دەكاتە ۋە (۲۴۴)،

بىگومان مىسرى دواى ئەۋە ئەۋىش باسى دەكاتە ۋە (ل ۸۷).

۸- مىسرى باسى ئەۋە دەكات كە قورئان شتى ھەلال كىردوۋە شتى

ھەرام كىردوۋە بەلام عەقل فىقھى بەھۆى پىۋانە ۋە سنورەكانى ھەرامى

<sup>19</sup> صحيح البخارى، كتاب العلم، باب حفظ العلم.

فراوان کردووه (ل ٨٨-٩٠) پاشان دهچپته سهر مهسه لهی دهسه لات که لیڤره شدا پیوازه کاری خوی کردووه (ل ٩٠). ئەمەش شوپن پی هه لگرتنی (یاسین) ه که بۆچوونه که ی ئەمهیه: کاتی پیغه مبه رو خه لیفه راشیده کان و ماوه یه که دوا ی ئەوه کاریان به قورئان ده کرد هه روه ها سوننه تی موته و لتر که ده ماو ده م ده گپدرایه وه بۆیه باز نه ی ریگه پیدراوه فراوانتر بوو (٢٤٦).

٩- میسری باسی ئەو مهسه له یه ده کات که یاسین وروژانده بووی و پیشتر باس مان کردبوو: ئەوه ی له قورئاندا نه هاتوه حوکمی ریگه پیدراو (موباح) ی هه یه به لام به هوی (قیاس) ه وه فه قیهه کان (به تاییه ت شافعی) وازیان له و (موباحانه) نه هینا و هه موو ئەو شتانه ی قورئان باسی نه کردوون بوونه دوو به ش (واجب) و (حه رام) (یاسین لاپه ره ٥١ به دوا وه).

یاسین بۆیه ئەوه ده لیت تا دواتر گونا هیک ی تر بخاته ئەستوی قیاس ئەویش به کارهینانی قیاس له مهسه له ی دروستی خیلافه تی ئەبو به کر (٥٥) به لام وه که بینیمان میسری ناگای له م که ینوبه ی نه نیه و هاتوه قسه کانی یاسینی نه قل کردووه سه باره ت به وه ی (قیاس) باز نه ی حه رامی فراوانتر کرد (٨٨-٨٩).

میسری دوا ی ئەوه ده لیت که مهسه له که به وه ته وا و نابیت و هه لالیک و هه رامیک که شافعی ئیجتیهادی بۆ ده کات ده بی جیبه جی بکریت، ئەوه شی جیبه جییان ده کات دهسه لات، ملکه چکردنیش بۆ دهسه لات به پپی حوکمی شه ریعه ت ئەرکیکی ئاینییه و ناشی موسلمانان لیی ده ربچن (٨٩).

ئەوهش بۆ پیکه نین ده شیت چونکه میسری وازانیوه ئەم قسه یه ی سه ره وه که له یاسینی وه رگرتوه هی شافعی و موخته هی ده کۆنه کانه له کاتی که ده هی یاسین خویه تی، مهسه له که ش ئەوه نییه که میسری

تیگه‌یشتوووه، یاسین ده‌یه‌وئیت بئیت که ئه‌و شتانه‌ی دهق لیان بیده‌نگ بووه ده‌که‌ونه بازنه‌ی ریگه‌پئدراو، ئیجتیهادیش له‌ناو ئه‌و بازنه‌یه‌دا هه‌یه به‌لام ئه‌م ئیجتیهاده ناخریته پالّ خودا (وه‌کو ئیجتیهاده‌که‌ی شافعی) به‌لکو ده‌خریته پالّ ده‌سه‌لاتی موسلمان که ده‌توانیته له‌و بازنه‌یه‌دا هه‌ندیک له‌و ریگه‌پئدراوانه بکاته ئه‌رک یان هه‌ندیکیان قه‌ده‌غه بکات<sup>20</sup> به‌پیی شه‌رعیش گوێپرایه‌ لیکردنی ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ واجبه به‌لام ئه‌و گوێپرایه‌ لیبه‌ په‌یوه‌سته به‌ کات وشوینو تا هه‌تا به‌رده‌وام نابیت (یاسین ۵۳). به‌واتیه‌کی تر قسه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ هی یاسینه‌ نه‌ک شافعی، باسی گوێپرایه‌ لیش بۆ ده‌سه‌لات له‌و حاله‌ته‌دا پیشنیاری یاسینه‌ نه‌ک په‌خزنه‌یه له‌ قسه‌یه‌کی شافعی که نه‌یکردوووه. بیگومان میسرپییه‌ک ده‌رک به‌و مه‌به‌سته نه‌کاتو به‌هه‌له‌ لیبی تیبگات ناتوانیته په‌خنه له‌ یاسین بگریته که ئه‌وه‌ی به‌ ده‌ستیک له‌ فیهی سه‌نده‌وه (کردنی ریگه‌پئدراو به‌ حاله‌ لالّ یان حه‌رام) به‌ده‌سته‌که‌ی تر ده‌بیاته ده‌سه‌لات، هه‌موو جیاوازییه‌که‌ش ئه‌وه‌یه یه‌که‌میان ده‌دریته پالّ خوداو ئه‌وه‌ی تریان ده‌دریته پالّ ده‌سه‌لات، له‌کاتی‌کدا ده‌گریته کیشه‌که به‌وه چاره‌سه‌ر بگریته ئیجتیهاد بدریته پالّ موخته‌هیدو نه‌وتریته ئه‌وه حوکمی خودایه.<sup>21</sup>

<sup>20</sup> مه‌به‌ستی لیبه‌دا ده‌سه‌لات به‌ یاسایه‌ک ئه‌و شتانه‌ قه‌ده‌غه بکات که ده‌قیان له‌باره‌وه نه‌هاتوووه (واته‌ حاله‌ لالّن) یان ده‌یانکاته ئه‌رک بیته‌وه‌ی ده‌قیک له‌باری واجبیته‌ییان هه‌اتبیت، بۆ هه‌موو ته‌مانه‌ش ده‌سه‌لات نه‌ئیت ئه‌م یاسایه‌ حوکمی خودایه. <sup>21</sup> ئه‌وه‌ش جگه‌ له‌وه‌ی ئه‌و بۆچوونه‌ی یاسین واتای ئه‌وه‌یه مافیکی گه‌وره‌تری ته‌شریع بدریته ده‌ست ده‌سه‌لات که ته‌ره‌فه له‌ سه‌ره‌ه‌لدانی ئیستبداد و سته‌مکاری له‌کاتی‌کدا موخته‌هیدان چیگه‌ی ئه‌و مه‌ترسییه‌ نین به‌تایبه‌ت ته‌گه‌ر سه‌ره‌خۆین له‌ ده‌سه‌لات.

١٠- هەر له باره‌ی ده‌وری پێوانه له حه‌ڵاڵکردن و حه‌رامکردنی ئه‌و شتانه‌ی ده‌ق له باره‌یان وه بێده‌نگ بووه میسری باسی چه‌ند نمونه‌یه‌ک ده‌کات وه‌ک سزای مه‌یخواردنه‌وه و سزای له‌ئاین وه‌رگه‌پان که له‌قورئاندا نین، ئه‌م قسه‌یه‌ش هێنده ساده‌یه که مه‌گه‌ر بۆ که‌سانی ساده پوونیان بکه‌ینه‌وه: حوکه‌مان مه‌رج نییه ته‌نها له‌قورئاندا بن به‌لکو له سوننه‌تیشدا حوکه‌می زۆر هه‌ن و دوو سزاکی سه‌ره‌وه له سوننه‌تدا هه‌ن، یه‌که‌میان پێغه‌مبه‌ر به‌کره‌ل کردوویه‌تی و دووه‌میان به‌لای که‌مه‌وه ده‌قی فه‌رمووده‌ی له‌سه‌ره‌. نموونه‌یه‌کی تری میسری، که پێشتر باس کرا، سزای سه‌د جه‌لده‌یه که به‌وته‌ی خۆی له‌قورئاندا هه‌یه بۆ ((ئه‌و ژن و پیاوه‌ی به‌شێوه‌یه‌کی ناشه‌رعی سیکس بکه‌ن)) و دوایی گۆراوه بۆ به‌رده‌بارانکردن. وتیشمان هه‌ر که‌سیک شاره‌زاییه‌کی که‌می هه‌بێت ده‌زانێت ئه‌و سزایه نه‌گۆرێراوه له‌کۆنه‌وه بۆ ئه‌وانه‌یه که هاوسه‌ریان نییه و زینا ده‌که‌ن له‌کاتی‌کدا به‌رده‌باران بۆ ئه‌وانه‌یه که هاوسه‌ریان هه‌یه، دووه‌میشیان به‌سوننه‌ت سه‌لمیندراوه جگه‌ له‌و پوایه‌تانه‌ی ده‌لێن که ئایه‌تی به‌رده‌باران له‌قورئاندا هه‌بووه و خویندنه‌وه‌که‌ی نه‌سخ بووه به‌لام حوکه‌مه‌که‌ ماوه، جگه‌ له‌وه‌ی ئه‌وه هه‌له‌ی تیگه‌یشتنه له قسه‌ی شافعی.

١١- ده‌لێت موحته‌هیده‌کان شتیان حه‌رام ده‌کرد که له‌قورئاندا حه‌رام نه‌کراوه، حه‌رامیکیش قورئان سزای بۆ دیاری نه‌کردووه ئه‌مان بۆیان دیاری کردو ده‌بێت ده‌سه‌لات سزا جێبه‌جی بکات و ده‌بێت ئه‌و ده‌سه‌لاته ئایینی بێت، ئه‌م سه‌ره‌نجامه‌ش ناچاری کردن تیۆریک له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی ده‌سه‌لاته‌ گه‌لا‌ه بکه‌ن و شه‌رعییه‌ت بده‌نه ده‌وله‌تی خیلافه‌ت(ل٩٠)، ئه‌مه‌ش ئه‌وپه‌رێ بێناگایی میسرییه چونکه ده‌وله‌تی خیلافه‌ت تا زیاتر له ١٣٠٠ سال پاش

پېغەمبەر شەرىئەتى ھەبوۋە پېۋىستى بە مۇجتەھىد نەبوۋە تا شەرىئەتى پېئىدات، ھەر ھە دەسەلاتى ئاينى ھەر ھەبوۋە، ئەۋەش كە گۇپاۋە كەسى خەلىفە، گەپانېش بەدۋاى شەرىئەتدا بۇ خاترى دەۋلەتى خىلافەت نەبوۋە بەلكو بۇ كەسىكى دىيارىكراۋ يان بىنەمالەيەكى دىيارىكراۋ تا بسەلمېنرېت ماقى خىلافەت يان ھەيە، خەلكېش دەيانزانى كە خىلافەت ۋەزىفەيەكى ئاينە، كېشەش ئەۋە بوۋ ئەۋ خەلىفەيە چەند پابەندبوۋە بە ئاين.

۱۲- (ياسىن) گومان دەخاتە گېرپانەۋەكانى (ئەبو ھورەپەرە) سەبارەت بەۋەى پەيوەندىيى بە بەنو ئومەييەۋە ھەيە (ل۲۷۰) مىسرىش شوئىنى دەكەۋىت (ل۹۲). ياسىن لە لاپەرەكەى دۋاى ئەۋە دەلئىت مەسەلەكە مەسەلەى ئەبو ھورەپەرە پەرەخنەگرتن لە صەحابى نىيە چۈنكە لاي ئەۋ صەحابى مەعصوم نىيە (ل۲۷) لەھەمان لاپەرەشدا دەلئىت لامان يەكسانە ئەگەر ئەبو ھورەپەرە ئەمانەى گېرپايتتەۋە يان بەدەمىيەۋە ھەلبەستراين. مىسرى شوئىن ئەۋ دەكەۋىت بەلام لەجىياتى كەۋتن بەسەر كەلاكىكى چەۋر بەسەر ئىسقادنا دەكەۋىت: ((ھەلبەت مەبەستى ئىمە (بېرۋانە وشەى "ئىمە") لەم نمونانە ئەۋە نىيە مۇرى تاۋان بنىين بەتەختى تەۋىلى ئەبوھورەپەرەدا)) (ل۹۳). بەختى ئەبو ھورەپەرە شاھىنى دوۋ چاۋى تىزى مىسرى سەرى كرد (لەگەل پۇزىشك بۇ نالى).

۱۳- ئەمەش نمونەيەكى دوۋرودرېژ:

مىسرى لەفەرموۋە ((سىياسىيەكان)) لە سەردەمى ئومەى (ل۹۱-۹۴) دەفەرپىت ۋە بەسەر ئەۋ فەرموۋەيە دەنىشپىت كە ھوكمىكى فىقھىي تىدایە ئەۋىش شىردان بە كەسى گەرە پاشان فەرموۋەى (ئوم ھەرام) (ل۹۴-۹۶) ۹۶) ئىنجا دىسان دەگەرپىتتەۋە بۇ مەسەلەى سىياسى (ل۹۶ بەدۋاۋە) كە

ئوه شوئذكه وتنی كوئرانه ی یاسینه، ئه مهش پروونكر دنه وه كه یه: یاسین سه ره تا باسی دانانی ده قی (واته فه رموده ی) سیاسی له سه رده می ئومه وی ده كات (ل ٢٥٨-٢٧٧) دواییش له سه رده می عه بیاسی (٢٧٧ به دواوه). ئه ی بۆچی باس له فه رموده ی شیردان به گه و ره وه فه رموده ی (ئوم حه رام) ده كات؟

یاسین سه ره تا باسی فه رموده ی دووم ده كات كه له باره ی یه كه م هیرشه وه یه بۆ سه ر قوسته نتینیه، دواییش باسی ئه وه له شكره ده كات كه هیرشه ی كرده سه ر قوسته نتینیه وه له سه رده می عوسمان كوپی عه ففاندا ئیترداو یه زید كوپی موعاویه سه ركرده ی بوو (ل ٢٦٧-٢٦٨). یاسین ئه مه به فه رموده یه کی هه لبه ستراو ده زانیت هه رچه نده له سه حیحی بوخاریدا هه یه ئه ویش چونكه بۆ مه به ستیکی سیاسی هه لبه ستراوه ئه ویش شكۆمه نكرنی یه زیدو ئومه ویه یه كان به گشتی. یاسین كه ده زانیت ئه وه فه رموده یه له پرووی سه نه ده وه كیشه ی نییه ده یه ویت له پرووی واتاوه په تیبكاته وه ئه ویش به گوما نخستنه سه ر چۆنیتی گێرانه وه ی كه به م جۆره یه: پیغه مبه ر له مالی (ئوم حه رام) دا ده بیته وه ئه و ئافره ته قزیی له ئه سپی بۆ ده پشكنی، پیغه مبه ر خه وی لیده كه ویت و پاشان خه به ری ده بیته وه ئه و مژده یه ده دات كه له شكركه یه هیرش ده باته سه ر قوسته نتینیه..<sup>22</sup> یاسین ده پرسیت چۆن پیغه مبه ر لای ئافره تیکی نامه حه رم ده مینیتته وه ئه و ئافره ته ده ست له سه ری ده دا. له مه شه وه فه رموده كه په تده كاته وه، به واتایه کی تر یاسین

<sup>22</sup> صحیح البخاری، كتاب الجهاد والسير (هه ره ها كتابی تری سه حیح كه)، صحیح مسلم، كتاب الامارة، باب فضل الغزو فی البحر.

دەلئەت نەك تەنھا گومان ھەيە فەرموودەكە بۆ ستائىشى موعاۋىيە ۋە يەزىدى كۆپى دانرايىت بەلگۈ ئەۋەتا لەپروۋىيەكى فىقھىشەۋە دروست نىيە بۆيە زىاتر پېيى تىدە چىت ھەلبە سترابىت، بەۋاتايەكى دوۋەم مەسەلە فىقھىيەكەى خستۆتە خزمەت موناۋەشە سىياسىيەكە، بۆيە دەبىننن يەكسەر دۋاى ئەۋە دەگەپتەۋە سەر ئەۋ فەرموودانەى بۆ ستائىشى بەنو ئومەييە وتراۋن چونكە ياسىن لەبىرى نەچۋە كە باس باسى دانانى فەرموودەيە لەسەردەمى ئومەۋىداۋ باسە فىقھىيەكەى خستۆتە خزمەتى ئەۋ مەبەستە .

ياسىن فەرموودەكەى (ئوم حەرام) دوۋبارە دەكاتەۋە(۲۸۱) ئەۋىش كاتىك دەچىتە سەر باسى دانانى فەرموودە لەسەردەمى عەبباسىداۋ لىرەدا قسەى موفەسسىرەكان دەھىننيتەۋە تا پىشانى بدات لەبارەى ئەۋ فەرموودەيەۋە چەند سەريان لىتتىكچۋە(۲۸۲ بەدۋاۋە)، پىش ئەۋەش باسى فەرموودەى شىردان بەكەسى گەۋرە دەكات<sup>23</sup> (۲۷۹) ئەمەش ھەموۋى بۆ پەخنەگرتن لە زانايانى كۆن كە زۆريان نەكۆلىۋەتەۋە لە ناۋەرۆكەى فەرموودەكان بەتايىبەت فەرموودەكانى (ئاحاد)ۋ فەرموودەكانيان قبول كىردۋە ئەگەر سەنەدەكەيان صەحىح بوۋىت ھەتا ئەگەر ناۋەرۆكەكەيان نامە عقولپىش بىت يان ئەگەر لەگەل دەقى تردا نەگونجا بىت. ياسىن دۋاى موناۋەشەيەكى زۆر (تا لاپەپە ۲۸۸) ئىنجا دەچىتەۋە سەر مەسەلەى ھەلبەستنى فەرموودەى سىياسى لە سەردەمى عەبباسىدا بۆيە لىرەدا زۆرترىش لەسەر فەرموودەى ئاحاد دەپۋات چونكە سەردەمى عەبباسى سەردەمى نوسىنەۋەى زۆرتىرى فەرموودەيە بەتايىبەتى فەرموودەى ئاحاد.

<sup>23</sup> صحیح مسلم، ج ۴، کتاب الرضاع، باب رضاعة الكبير.

که واته یاسین به مه به ست له باسکی سیاسییه وه ده چته سه ر باسکی فیهی و فرموده ناسی، به لام میسری دامو نازانیت چی له جه والدا هیه؛ لیره ی زه رد یان دوو پشکی په ش.. ده سستی پیا ده کات و شستی لیده رده هینیت، بۆیه وه ک وتم له فرموده ی سیاسییه وه باز بۆ دوو فرموده ی شیردان به که سی گوره و فرموده ی ئوم حه رام ده دات، پاشان ده گه پته وه بۆ فرموده ی سیاسی بیته وه ی په بتیک له و بازانه دا بکات، به لکو بیته وه ی له خوی بپرسیت چ په بتیکیان تیدایه .

خۆش ئه وه یه میسری دوا ی ئه وه ده لیت: ((ئهم حه دینه و ده یانی تر ده هینن قسه و باسی زۆریان ده رباره وه بکری)) (ل ۹۵) .. بۆچی تۆ زانیوته باس له چی ده که ی تا قسه و باسی زۆریان له باره وه بکه ی؟! میسری یه کسه ر دوا ی ئه وه باسی فرموده که ی (ئوم حه رام) ده کات و زۆری قسه کانی یاسین له باره یه وه دوو باره ده کات وه به لام دیسان نازانیت بۆچی باسکراوه (۹۵-۹۶).

۱۴- میسری ته نانه ت ((بردنه که)) ش به ته واوی ناکات، ئه وه تا ئامازه بۆ فرموده یه کی تر ده کات که ئه ویش له یاسینی ((بردوه)) و تیدا هاتوه: (إنما الرضاة من المجاعة) واته شیردان له برسیتیه وه یه . یاسین خۆی شه رحی ده کات که ئه و شیریه ی دوو که س پپی ده بنه خوشک و برا ئه و شیریه یه که مندال کاتیک برسی بوو ده یخوات (ل ۲۸۰) که چی میسری پاش ((بردنی)) قسه که ئه تکی ده کات: ((شیرپیدان ئه نجامی برسیتی و قات و قریه)) (ل ۹۵)، واته ئه و مه جاعه یه ی باسکراوه و که برسیتی منداله میسری به مه جاعه ی گشتی زانیوه واته برسیتی خه لک و قاتوقپی ولات، بیگومان بیته وه ی بپرسیت بۆچی ئه و شیردانه ی دوو مندال پپی ده بنه خوشک و برا به

قاتوقپىيى ۋلات دەبەستىتە ۋە. بەلگەى تىرمان ناۋىت بۇ سەلماندنى ئەۋەى مىسىرى ئەۋ لاپەرەنەى ئەۋ بابەتەى لە ياسىن ((بىردۋە)) ئەۋىش پاش سەقەتكردن، بەلام بۇ خۇشى ۋ كەىف نەۋنەىەكى تر دەلئىن:

ياسىن تەفسىرى (ئىبنو عبدولبەى) دەھىنئىتەۋە سەبارەت بەۋەى چۇن پىغەمبەر لای ئافىرەتتىكى نامەحرەم دەمىنئىتەۋە لە دەقى (ئىبنو عبدولبەى) ئەۋ ۋە ھاتۋە كە ئوم ھەپام: ((مەحرەمى پىغەمبەر بۋە ئەۋىش لە تەرەنى خۇشكانى دايكىيە ۋە چۇنكە عەبدولموتتەلىبى باپىرى پىغەمبەر لە (بنو نەججەپ) بۋە)). ياسىن ئەۋە پۋون دەكاتەۋە دەلئىت: مەبەستى لەۋمىيە كە ئوم ھەپام خۇشكى دايكى عەبدولمەتتەلىب بۋە (۲۸۲) قسەى يەكەم ھى (ئىبنو عبدولبەر) بە بۇيە ياسىن خستۋىيەتتە ناۋ جۋوتەكەۋانەى ۋەرگرتنى دەقاۋدەق، قسەكەى دۋاى ئەۋەش پۋونكردەۋەى ياسىن خۇيەتى بۇيە لەناۋ جۋوتەكەۋانەدا نىيە. مىسىرى ۋايزانىۋە ئەۋەى دوۋەمىش ھەر قسەى ئىبنو عبدولبەرە بۇيە قسەكەى خستۋتە ناۋ كەۋانەۋە نەزانىنەكەىمان بۇ تەئكىد دەكاتە دەنۋوسىت: بۇيە تەئۋىلى دەكات (ۋاتە ئىبنو عبدولبەر) ۋە دەلئىت: (پەيامبەر بۇيە پىگای داۋتە ئوم ھەپام دەست بخاتە ناۋ سەرۋ قزىيەۋە چۇنكە پۋورى - خۇشكى دايكى - عبدولموتتەلىبى باپىرەى بۋە) كەۋانەكەش دادەخاتە ۋمارەى پەراۋىزى (۲۰۰) دادەنئىتەۋە ناۋى شەرحى ئىبنو ھەجرى صەحىحى بۇخارى ۋاتە كتئىبى (فتح البارى) ۋەك سەرچاۋەى ھەلئى خۇى دەنۋوسىت (ل۹۶) كە نە ھەلئەۋە نە پىئى دەشئىت چۇنكە قسەى ياسىنە<sup>24</sup>.

<sup>24</sup> مىسىرى ۋمارەى بەرگى ئەۋ كتئىبەى گۋرپۋە، ۋاتە لەجىياتى بەرگى ۱۱ بەرگى ۱۲ ەى نۋوسىۋە. گۋرپىنى بەرگەۋ ۋمارەى لاپەرە بۇ ئەۋەىە چاپى ئەۋ كەسەى كارى ((بىردن))

۱۵- میسری نه شاره زایی خۆی دهسه لمیئیت کاتیک ده لیت: ههردوو سه حیجی بوخاری و موسلم نه گهر چی له سه رده می عه بیاسیه کاندای نووسراونه ته وه به لام زۆریه یه بابه ته کانیا ن کاریگه ریی ده سه لاتی ئومه و بیان پێوه دیاره. ئه وه ده قانه ئه وه نده ی خزمه تی ده سه لاتی ئومه و بیان کردووه ده ئه وه نده له خزمه تی عه بیاسیشدا بون (۹۶) ئه وه ش قسه ی که سیکه له ژیا نیدا ئه وه دوو سه حیجه ی نه دیوه چونکه دوو سه حیجه که پهن له و بابه تانه ی په یوه ندیا ن به سیاسه ته وه نییه: نوێژ، پۆژوو، حه ج، زه کات، کهرین و فرۆشتن، باسه کانی مردن و قیامه ت و به هه شت و جه هه ننه م، زه ه... تادو ئه وه فرمودانه ی باس له شتی سیاسی ده که ن ته نها به شیکی بچووکن ئیتر ئه وه ئه وه په ری نه زانی نه بو تری ت ((زۆریه ی بابه ته کانیا ن کاریگه ریی ده سه لاتی ئومه و بیان پێوه دیاره)) ئیتر نه گهر ئه م ((زۆریه)) یه هه بی ت و ((ده ئه وه نده)) شی بچیته سه ر چی له وه دوو کتیه ده می ئیته وه؟ میسری ئه مه ی له کی ((بردوه))؟ ئه مه یان ئی بداعی خۆیه تی... پیرۆزه! ئیستاش ته نها به ئا ماژه ((بردنه کانی)) میسری ده ستنیشان ده که م: له لاپه ره ۸۹ تا نا وه پاستی لاپه ره ۹۱ ی میسری له یاسینه وه برا وه (ل ۵۵، ۵۷، ۶۲)، لاپه ره ۹۷ میسری / لاپه ره ۲۸۹ یاسین، لاپه ره ۹۸ میسری / لاپه ره ۲۹۱ یاسین، ل ۹۸ میسری / ل ۲۹۵ یاسین، ل ۹۹ میسری / ل ۲۹۹ یاسین، ل ۱۰۰ میسری / ل ۳۰۰ یاسین، ل ۱۰۱ میسری / ل ۳۰۴ به دوا وه

---

ده کات جیا بی ت له چاپی ئه وه که سه ی زانیاریه کانی لی ((براه)). ئه مه سپیکردنی ((بردنه)) ههروه کو سپیکردنی پاره ی تلپاک به وه ی بخریته ناو پرۆژه ی یاسایه وه.

ياسين، ل ۱۰۲ مىسرى / ل ۳۰۶ ياسين، ل ۱۰۳ مىسرى / ل ۳۱۱ ياسين، ل ۱۰۳  
مىسرى / ل ۳۱۳ ياسين، ل ۱۰۴ مىسرى / ل ۳۱۳ ياسين. بەدرىزايى لاپەرە (۹۷)  
تا (۱۰۵) ش مىسرى تەنھا يەك جار ئاماژە بۇ ياسين دەكات.